

Mariusz Zelek*

**WINA W PRAWIE KARNYM I PRAWIE DELIKTÓW –
PRZYCZYNEK DO DYSKUSJI NA TEMAT TOŻSAMOŚCI
POJĘCIA WINY W PRAWIE POLSKIM¹**

Streszczenie

Wina jest kategorią interdyscyplinarną, występującą m.in. w prawie karnym oraz cywilnym, zarówno materialnym, jak i procesowym. Pomimo niekwestionowanej obecności tego pojęcia w nauce prawa karnego i cywilnego oraz nierzadkim korzystaniem z niego przez ustawodawcę, termin ten nie został zdefiniowany w żadnych przepisach, w doktrynie ujmowany jest natomiast niejednolicie. Choć to samo pojęcie wykorzystywane jest na płaszczyźnie różnych dyscyplin naukowych, nie jest jasne, czy należy je rozumieć tożsamo w każdej z nich. Niniejszy artykuł stanowi próbę przyczynkarskiej analizy zagadnienia tożsamości winy w prawie polskim i koncentruje się na omówieniu podobieństw oraz różnic w podejściu do definiowania tego pojęcia w prawie karnym oraz w ramach przepisów o odpowiedzialności z tytułu czynu niedozwolonego.

Słowa kluczowe: wina, *culpa*, prawo karne, delikt, czyn niedozwolony, umyślność, nieumyślność

* dr Mariusz Zelek, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: mariusz.zelek@yahoo.pl. ORCID: 0000-0002-2518-9925

¹ Publikacja powstała w ramach stażu naukowego sfinansowanego w drodze konkursu ze środków statutowych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Wprowadzenie

Wina stanowi jedną z podstawowych kategorii związanych z problematyką odpowiedzialności prawnej. Przede wszystkim jest elementem niezbędnym do przypisania człowiekowi odpowiedzialności karnej. Jest przesłanką, choć nie zawsze konieczną, zaistnienia odpowiedzialności deliktowej, jak również kontraktowej. Z drugiej strony wyłączna wina poszkodowanego lub osoby trzeciej jest okolicznością egzoneracyjną (m.in. co do odpowiedzialności z art. 435 KC). W prawie rodzinnym występuje natomiast pojęcie winy w rozkładzie pożycia małżonków. Również w prawie procesowym funkcjonuje pojęcie winy. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego (art. 168 i n.) przewidują choćby instytucję przywrócenia terminu do dokonania określonej czynności, która jest możliwa do zastosowania wówczas, gdy dana osoba bez swojej winy nie dokonała w terminie czynności procesowej. Już choćby te przykłady pokazują, że wina jest interdyscyplinarną kategorią prawną.

Choć wiele przepisów mówi wprost o winie, żaden tego pojęcia nie definiuje. Brak jest zarówno definicji kompleksowej, uniwersalnej, jak i nawet częściowej, partykularnej – wyrażonej na potrzeby stosowania w ramach konkretnej gałęzi czy dziedziny prawa. W literaturze cywilistycznej już wiele lat temu wyrażono pogląd, że zadania i funkcje odpowiedzialności karnej są w zasadzie inne niż te, które ma na celu ustanowienie w pewnych sytuacjach obowiązku naprawienia szkody, stąd też nie jest oczywiste, że wina uzasadniająca powstanie odpowiedzialności karnej jest w pełni tożsama z winą stanowiącą przesłankę odpowiedzialności cywilnej i że teoria trafna dla określenia istoty winy „karnej” jest równie właściwa dla zdefiniowania winy „cywilnej”². Z drugiej strony wyrażano pogląd o jedności winy w prawie cywilnym i karnym³. Stwierdzano, że prawo cywilne, konstruując własne pojęcie winy, nie może ujmować go w sposób jakościowo różny od przyjmowanego w obrębie prawa karnego, a pewne różnice między tymi dziedzinami nie mogą prowadzić do zatarcia podstawowej wspólnoty pojęcia winy na całym obszarze prawa⁴. Z tego też względu bez przeprowadzania szczegółowych rozważań nie sposób powiedzieć, czy analizowane

² Tak: J. Dąbrowa, *Wina jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Wrocław 1968, s. 141.

³ Zob. B. Lewaszewicz, *Zakres niedbalstwa jako podstawy odpowiedzialności cywilnej*, „Nowe Prawo” 1956, nr 3, s. 61.

⁴ Zob. M. Sośniak, *Bezprawność zachowania jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej za czyny niedozwolone*, Kraków 1959, s. 81.

pojęcie powinno być rozumiane w sposób tożsamy w ramach różnych przepisów, czy też nie można mówić o jednolitym, uniwersalnym rozumieniu winy.

Niniejsza praca ma charakter przyczynkarski i koncentruje się na relacji pomiędzy znaczeniem winy w prawie karnym (materialnym) oraz prawie cywilnym (materialnym) – w zakresie dotyczącym odpowiedzialności deliktowej za czyn własny (art. 415 KC). Jest to zaledwie wycinek problematyki winy w prawie polskim, nie obejmuje swoim zasięgiem choćby istotnej dla prawa cywilnego kwestii ujęcia winy jako przesłanki odpowiedzialności kontraktowej. Pomija także rozważania na temat istoty pojęć używanych przez współczesną doktrynę i orzecznictwo na gruncie prawa cywilnego, które nie mają swojego odpowiednika w prawie karnym (jak choćby wina anonimowa, wina organizacyjna, wina organu osoby prawnej, wina w nadzorze, wina w wyborze, *culpa in contrahendo*, wina uprzednia).

Wydaje się, że podstawowe znaczenie dla całego prawa cywilnego ma właśnie rozumienie winy w prawie deliktów, które nierzadko wykorzystywane jest do interpretacji tego pojęcia na gruncie innych dziedzin prawa cywilnego. Z kolei ujęcie winy w prawie karnym wydaje się być punktem odniesienia dla definiowania winy w prawie cywilnym, a nadto problematyka odpowiedzialności prawnej wynikającej z popełnienia przestępstwa i czynu niedozwolonego wykazują pewną istotną więź – dość powiedzieć, że przestępstwo będzie jednocześnie czynem niedozwolonym, mogącym rodzić odpowiedzialność deliktową przy spełnieniu pozostałych jej przesłanek, a w myśl reguł procesowych (art. 11 zd. 1 KPC) ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa (a zatem i co do winy, skoro jest ona immanentna dla uznania danego czynu za przestępstwo), wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Już w toku prac nad przygotowaniem projektu obecnego kodeksu cywilnego wyrażono pogląd, że dział prawa cywilnego, normujący tzw. czyny niedozwolone, wykazuje z natury rzeczy najsilniejsze powiązanie z prawem karnym, które wszak zajmuje się wyłącznie czynami niedozwolonymi⁵.

Wina a obiektywna nieprawidłowość postępowania

Internetowy słownik języka polskiego charakteryzuje winę w sposób następujący: „czyn niezgodny z istniejącymi normami postępowania (np. prawnymi),

⁵ Zob. wypowiedź W. Woltera w: J. Wasilkowski, *Materiały dyskusyjne do projektu kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1955, s. 353–354.

wykroczenie, przewinienie, występki, błąd; odpowiedzialność za zły czyn; przyczynienie się do czegoś złego, coś powodującego złe skutki, przyczyna, powód złego”⁶. W innym słowniku można natomiast odnaleźć, że wina to „czyn, postępek, zachowanie sprzeczne z normami moralnymi, obyczajowymi lub prawnymi; grzech, występki; odpowiedzialność za zły czyn, popełnione wykroczenie; przyczyna, powód czegoś złego”⁷. Winę charakteryzuje się zatem jako określone zachowanie (czyn), ale również jako synonim odpowiedzialności czy nawet przyczynę czegoś. Wspólnym elementem tych wszystkich interpretacji jest natomiast to, że wina związana jest z czymś, co oceniane jest jako złe, niedobre, nieprawidłowe, niedozwolone, sprzeczne z normami.

Prima facie wydaje się, że przywołane powyżej słownikowe definicje pojęcia winy różnią się od ujęcia tej kategorii pojęciowej w prawie materialnym (karnym i cywilnym), gdzie wina to nie tyle samo zachowanie (czyn), ile pewna cecha tego czynu (czyn zawiniony/niezawiniony), ewentualnie ocena jego przedsięwzięcia (zawinione popełnienie czynu). W istocie jednak niektóre z elementów są tu zbieżne. Również w naukach prawnych pojęcie winy używane jest w odniesieniu do czegoś, co jest oceniane ujemnie. Nie jest to przy tym jedynie specyfika uregulowań polskich. Przykładowo w systemach prawa cywilnego państw europejskich, w kontekście odpowiedzialności deliktowej, na zasadzie winy dostrzega się konieczność wyróżnienia w ramach pojęcia winy jakiegoś elementu obiektywnej nieprawidłowości postępowania, jego sprzeczności z porządkiem prawnym (choćby unikało się użycia słowa „bezprawność”), a dopiero zaistnienie takiej sprzeczności powoduje konieczność oceny indywidualnej, dokonywanej przy uwzględnieniu kryteriów zamiaru i przewidywania⁸.

Odnoszenie pojęcia winy do czegoś, co jest oceniane ujemnie, jawi się jako intuicyjne. Naturalne wydają się zatem tendencje do wkomponowywania ujemnej oceny owego punktu odniesienia do konstrukcji samej winy. Widoczne jest to wyraźnie w prawie cywilnym, gdzie niegdyś powszechnie wyróżniano obiektywny i subiektywny element winy. Pod tym pierwszym terminem rozumiano bezprawność, a zatem cechę danego zachowania (jego sprzeczność z prawem lub dobrymi obyczajami), natomiast winę w znaczeniu subiektywnym wyrażano w postaci ujemnej oceny przeżyć psychicznych sprawcy szkody czy tego, że

⁶ Zob. <https://sjp.pl/wina> (dostęp 7.02.2019).

⁷ E. Dereń, E. Polański, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2009, s. 901.

⁸ Zob. P. Machnikowski, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 408 i n.

dany podmiot przedsięwziął obiektywnie nieprawidłowe zachowanie, w sytuacji gdy można było w danych okolicznościach oczekiwać, że podmiot ten zachowa się inaczej – zgodnie z normą postępowania. Dziś ujęcie to jawi się jako anachroniczne, choć zauważyć trzeba, że nadal jest ono wykorzystywane, najczęściej jednak bez głębszego uzasadnienia, przez piśmiennictwo czy judykaturę.

Obecnie, już od wielu lat w literaturze prawa karnego, nie budzi wątpliwości, że wina jest odrębną kategorią od bezprawności. Już przed ponad 60 laty twierdzono, że niezrozumiała jest dla karnika koncepcja dopatrywania się w winie oprócz elementów subiektywnych również elementów obiektywnych, które zastąpiłyby kryterium bezprawności czy sprzeczności z zasadami współżycia społecznego⁹. W prawie karnym takie rozróżnienie ma zresztą swój dobitny wyraz w samej definicji przestępstwa wyprowadzanej z treści art. 1 aktualnie obowiązującego kodeksu karnego. Przestępstwo charakteryzuje się jako czyn zabroniony pod groźbą kary, cechujący się szkodliwością społeczną w stopniu wyższym niż znikoma, a przy tym zawiniony. Również w nowszej literaturze prawa cywilnego przeważa zdecydowanie podobne ujęcie – rozróżniające pojęcie bezprawności od winy¹⁰.

W zasadzie nie ma w praktyce większego znaczenia okoliczność, czy wyróżniać się będzie osobną kategorią bezprawności (obiektywnej nieprawidłowości) postępowania, czy też będzie się ujmować ją jako element winy (wina w znaczeniu obiektywnym). Widać jednak wyraźnie, że kategoria obiektywnej nieprawidłowości zachowania musi wystąpić, aby dane zachowanie ocenić jako zawinione (subiektywnie)¹¹. Wyróżnienie osobnej kategorii bezprawności wydaje się celowe i ma charakter przynajmniej porządkujący. Trzeba też zauważyć, że w zależności od kontekstu, w którym występuje przesłanka winy, różny może być punkt odniesienia dla oceny, czy postępowanie jest obiektywnie nieprawidłowe (np. w prawie karnym tym punktem odniesienia są przepisy powszechnie obowiązujące zabraniające określonego postępowania pod groźbą kary kryminalnej, w prawie deliktów wzorzec prawidłowego postępowania wyznaczają

⁹ Zob. wypowiedź W. Woltera w: J. Wasilkowski, *Materiały...*, *op. cit.*, s. 354.

¹⁰ Szerzej zob. P. Machnikowski, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 410 i n. i podana tam literatura; także: J. Kuźmicka-Sulikowska, *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011, s. 85; zob. jednak M. Wałachowska, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018, kom. do art. 415 KC, teza nr 12, por. również J.M. Kondek, *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej*, Warszawa 2013, s. 197 i n.

¹¹ Odmienne: J.M. Kondek, *op. cit.*, s. 213–214.

zarówno przepisy, jak i zasady współżycia społecznego, w prawie rodzinnym wina w rozkładzie pożycia odnosi się natomiast do zachowań, które z punktu widzenia prawa karnego czy odpowiedzialności deliktowej mogą być zupełnie irrelewantne). Ponadto w prawie cywilnym niemalą popularnością cieszy się koncepcja tzw. bezprawności względnej, ujmująca bezprawność zdecydowanie inaczej niż ma to miejsce na gruncie prawa karnego¹². Mówi się również niekiedy o bezprawności szkody, nie odnosząc zatem tego pojęcia do samego zachowania, ale do jego skutku¹³. Z pewnością trudno mówić o jednolitym, uniwersalnym ujęciu bezprawności, skoro jedno zachowanie może być bezprawne w myśl reguł rządzących jedną dziedziną prawa, w ujęciu reguł innej już nie.

Przypomnieć natomiast należy, że potrzeba oceny, czy w danej sytuacji zachowanie jest zawinione (subiektywnie), aktualizuje się dopiero wówczas, gdy dane zachowanie jest obiektywnie nieprawidłowe w myśl reguł mających zastosowanie do tej dziedziny, w ramach której ocena ta ma być dokonywana (np. w prawie karnym nie pojawia się konieczność oceny, czy zdrada małżeńska była zawiniona, ponieważ zachowanie takie nie jest zabronione pod groźbą kary, podczas gdy w kontekście ustalania wina w rozkładzie pożycia zachowanie powyższe byłoby obiektywnie nieprawidłowe). Skoro ustalenie tego, co jest obiektywnie nieprawidłowe, nie może być dokonane w sposób uniwersalny, a wymaga skontekstualizowania, to gdyby przyjąć za zasadne ujmowanie obiektywnej nieprawidłowości w kategoriach wina, już na tym etapie można by przesądzić, że na płaszczyźnie różnych uregulowań pojęcie wina ma różne znaczenie. Przyjmując natomiast, że chodzi tu o osobną przesłankę, będącą warunkiem wstępnym do badania wina, można się skupić na określeniu, czy w razie ustalenia owej bezprawności, ocena, czy takie bezprawne zachowanie jest zawinione, dokonywana jest na podstawie kryteriów uniwersalnych, jednolitych, czy też i na tym etapie występują odmienności. Innymi słowy, gdy za punkt wyjścia przyjmując, że zachowanie jest bezprawne, zupełnie abstrahując od kwestii określenia, co ową bezprawność warunkuje, można czynić rozważania porównawcze nakierowane na określenie, czy przyjęcie wina następuje w sposób tożsamy niezależnie od kontekstu, w ramach którego jest dokonywane. Z takich względów, dążąc do udzielenia odpowiedzi na tak postawione pytanie, w dalszej części niniejszego

¹² Szerzej zob. m.in. M. Kaliński, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 58–62.

¹³ Szeroko na temat bezprawności szkody zob. poświęconą temu zagadnieniu monografię: R. Strugała, *Dobra i interesy chronione w strukturze czynu niedozwolonego*, Warszawa 2019.

opracowania wina używana będzie w tym właśnie (określanym w doktrynie jako subiektywne) znaczeniu.

Teorie winy w prawie karnym

Prawdopodobnie z uwagi na kluczowe jej znaczenie w tej dziedzinie prawa, to właśnie w prawie karnym podejmuje się od lat najszersze rozważania na temat istoty winy. Wyłoniły się tu dwie, niejednolite wewnętrznie teorie winy – psychologiczna i normatywna.

Choć występowała ona w różnych wariantach (teoria woli, umotywowanej woli, prawdopodobieństwa, wyobrażenia, społecznego niebezpieczeństwa sprawcy)¹⁴, kluczowe dla teorii psychologicznej jest ujmowanie winy jako stosunku psychicznego sprawcy do popełnionego przez niego czynu zabronionego¹⁵. Zwolennicy teorii psychologicznej winy traktowali winę jako pewną zaszczość zachodzącą w psychice człowieka, jako pewien fakt, który jest w niej ulokowany i który się zdarza w chwili czynu – upatrywali jej istoty tylko w związku psychiki sprawcy z czynem zabronionym przez ustawę, a więc społecznie szkodliwym¹⁶. Wina polegała w głównej mierze na tym, że sprawca „chciał” tego, co ustawa uznawała za społecznie szkodliwe. Teoria psychologiczna nie odróżniała winy od strony podmiotowej czynu zabronionego – wszystkie elementy podmiotowe mieściły się w pojęciu winy, a nie w pojęciu czynu zabronionego¹⁷. Krytycy tej koncepcji wskazywali, że nazwanie umyślności i nieumyślności formami winy jest kamuflowaniem problemu winy. Formy te mają bowiem zasadniczo różną treść, nie mogą zatem być pojęciem podrzędnym w stosunku do winy jako przeżycia psychicznego, zwłaszcza że niedbalstwo polega na braku przeżycia psychicznego, tak jak nadrzędne dla zamiaru i lekkomyślności nie jest jakieś bliżej nieokreślone przeżycie¹⁸. Jednym z głównych zarzutów wobec tej teorii było to, że żadna z psychologicznych koncepcji winy nie zdołała wyjaśnić istoty niedbalstwa¹⁹. W dok-

¹⁴ Szerzej zob. G. Rejman, *Teorie i formy winy w prawie karnym*, Warszawa 1980, s. 135–146.

¹⁵ L. Pohl, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2018, kom. do art. 1 KK, Nb 65.

¹⁶ J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017, s. 656; zob. też: G. Rejman, *op. cit.*, s. 135 i n.

¹⁷ J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 656–657.

¹⁸ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997, s. 233.

¹⁹ Szerzej zob. J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 664.

trynie prawa karnego wskazuje się, że teoria ta ma już dzisiaj jedynie znaczenie historyczne, ponieważ jest oczywiste, że wina nie wyczerpuje się w stosunku intelektualno-wolicjonalnym sprawcy do popełnianego przezeń czynu²⁰.

Normatywna teoria winy występuje w dwóch postaciach – kompleksowej oraz tzw. czystej. Zwolennicy teorii normatywnej winy w postaci kompleksowej, przyjmujący, że wina to zarzucalny stosunek psychiczny sprawcy do czynu, zależny od możliwości dania posłuchu normie, uznają, że na jej treść składa się umyślność lub nieumyślność, zarzucalność zachowania sprawcy mającego podmiotową zdolność do zawinienia oraz wymagalność danego zachowania, rozumiana przede wszystkim jako działanie w normalnej sytuacji motywacyjnej, jako że anormalna sytuacja motywacyjna wyłącza możliwość postawienia zarzutu, czyli wyłącza winę²¹. Teoria ta pojawiła się przed tzw. czystą teorią normatywną (stąd jej określenie również jako starszej teorii normatywnej) i zaliczała treści przeżyć psychicznych wziętych z psychologicznej teorii winy do elementów, od których zależy zarzucalność. Z tego też względu formułowano wobec niej zarzut niekonsekwencji oraz błędu metodologicznego łączenia obiektu wartościowania (przeżycia psychicznego) z jego wartościowaniem (wartościowaniem obiektu) polegającym na ujemnym ocenianiu motywacji sprawcy²². W kompleksowej normatywnej teorii winy chodzi o to, aby winę przypisać sprawcy wówczas, gdy będą podstawy do tego, by jego stosunek intelektualno-wolicjonalny do popełnionego przezeń czynu zabronionego można było ocenić negatywnie (krytycznie, ujemnie)²³. Również zatem i ta teoria nie pozwala na wyjaśnienie nieświadomej nieumyślności (niedbalstwa), w ramach której nie występuje stosunek intelektualno-wolicjonalny sprawcy do czynu²⁴.

Z kolei czysta normatywna teoria winy oddziela od winy umyślność i nieumyślność, włączając je do strony podmiotowej czynu zabronionego i przyjmuje, że wina jest wyłącznie zarzucalnością zależną od wymagalności zgodnego z prawem zachowania się osoby zdolnej do zawinienia²⁵. Jako przesłanki przypisania winy

²⁰ Ł. Pohl, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, kom. do art. 1 KK, Nb 66.

²¹ A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019, kom. do art. 1 KK, Nb 32.

²² Zob. K. Buchała, A. Zoll, *op. cit.*, s. 234.

²³ Zob. Ł. Pohl w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, kom. do art. 1 KK, Nb 71.

²⁴ *Ibidem*, kom. do art. 1 KK, Nb 71.

²⁵ Zob. A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, kom. do art. 1 KK, Nb 32 i podana tam literatura.

w prawie karnym wskazuje się tu wiek sprawcy (art. 10 § 1 i 2 KK), poczytalność (art. 31 § 1 KK), rozpoznawalność bezprawności swojego zachowania (art. 30 KK) oraz wymagalność postępowania zgodnego z prawem (arg. ex art. 26 § 2 KK)²⁶. W tym ujęciu eliminuje się z pojęcia winy zaszłości psychiczne czy stosunek psychiczny sprawcy do czynu, a sprowadza się ją do oceny, czy w danych warunkach można danemu sprawcy zarzucić, że zachował się niezgodnie z treścią normy. Winę sprawcy ustala się wtedy, gdy można mu zarzucić, że w czasie swego bezprawnego, karalnego i karygodnego czynu nie dał posłuchu normie prawnej, chociaż można było od niego wymagać podporządkowania się normie prawnej, przy czym zarzut ten musi być oparty na ustaleniu możliwości dania takiego posłuchu normie²⁷. Winę można przypisać tylko wówczas, gdy nie istnieją żadne okoliczności usprawiedliwiające sprawcę, który naruszył normę sankcjonowaną, przy czym konieczne jest ustalenie, że sprawca obok popełnienia czynu zabronionego miał do dyspozycji alternatywne zachowanie, zgodne z prawem, i mimo tego wybrał to pierwsze²⁸. Nie można zatem zasadnie twierdzić, że skoro sprawca działał umyślnie lub nieumyślnie, to znaczy, że jest winien²⁹. W doktrynie prawa karnego podkreśla się niekiedy, że sprowadzenie winy do samej zarzucalności, a więc do oceny zachowania sprawcy, stwarza problem odróżnienia od winy zagadnienia bezprawności i społecznej szkodliwości czynu, które również są oceną określonego stanu rzeczy³⁰.

Warto jeszcze wspomnieć o kilku, w zasadzie nieomawianych w doktrynie prawa cywilnego, koncepcjach analizowanych w literaturze prawa karnego przy okazji czynienia rozważań w przedmiocie istoty winy. Pierwsza z nich, tzw. relacyjne ujęcie winy, w rzeczywistości nie wyjaśnia istoty winy, a jedynie wskazuje, że pojęcie winy zakłada istnienie pewnej relacji podmiotu czynu do określonego stanu rzeczy w określonym czasie³¹. Koncepcja ta opiera się na spostrzeżeniu, że wina nie jest przedmiotem rzeczywistym, a hipostazą (przedmiotem pozornym),

²⁶ J. Lachowski, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Lex 2018, kom. do art. 1 KK, teza nr 14.

²⁷ A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2016, kom. do art. 1 KK, teza nr 42.

²⁸ J. Lachowski, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, kom. do art. 1 KK, teza nr 14.

²⁹ *Ibidem*, kom. do art. 1 KK, teza nr 13.

³⁰ Zob. J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 673 i podana tam literatura.

³¹ Szerzej zob. W. Patryas, *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988, s. 195 i n.

a zatem nie istnieje ona w sensie samodzielnego elementu rzeczywistości, ponieważ jest tylko cechą czynu, a jej słowna postać – rzeczownik „wina” – wyraża treść przymiotnikową; nie ma winy, są tylko czyny zawinione³². Wyraz „wina” nie jest zatem podobny do takich wyrażań, jak „koń”, „planeta” czy „człowiek”, ale raczej do takich wyrażań, jak „przyjaźń”, „ojcostwo” bądź „mniejszość”, będących nazwami pewnych relacji³³. W myśl koncepcji relacyjnej wina jest zatem nazwą zbioru stanowiącego relację zawinienia, a w zbiorze tym znajduje się podmiot czynu (człowiek), stan rzeczy będący przedmiotem zawinienia i relatywizacja czasowa wywołania tego stanu rzeczy³⁴. W doktrynie prawa karnego wskazywano, że takie określenie winy może stanowić jedynie funkcję legitymizującą odpowiedzialność podmiotu, którego zachowanie spełniło znamiona zachowania, od którego zależy relacja zawinienia, jednak wina jako abstrakcyjna relacja nie daje się stopniować (co jest istotne z punktu widzenia jej limitującej funkcji w prawie karnym) i aby stwierdzić relację zawinienia w indywidualno-konkretnym przypadku, trzeba przejść na relację „bycia winnym”, co implikuje indywidualne traktowanie samego podmiotu, jego zachowania się, zwłaszcza pod kątem przesłanek, od których w danym systemie zależy owo bycie winnym³⁵.

Kolejna koncepcja – tzw. funkcjonalne ujęcie winy – uznaje, że o przyjęciu winy decydować ma celowość wymierzenia kary sprawcy czynu zabronionego³⁶. Uzasadnienie karania nie tkwi w zarzucie stawianym sprawcy, lecz w prewencji ogólnej lub szczególnej, a prawo karne jest instrumentem ochrony społecznej, którą uruchamiać należy zawsze tam, gdy zachodzi zagrożenie dla określonych stosunków społecznych, a w przypadkach, gdy takiego zagrożenia nie ma, powinno rezygnować się ze stosowania represji³⁷. Można wspomnieć, że w doktrynie prawa karnego pojawiały się też koncepcje tzw. winy trybu życia oraz winy charakteru, które przerzucały ciężar wartościowania z czynu na podmiot (sprawcę) i nie zyskały, jak się wydaje, szerszej aprobaty³⁸.

³² Zob. K. Buchała, A. Zoll, *op. cit.*, s. 235; zob. też: M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 293.

³³ Przykłady takie podaje W. Patryas, *op. cit.*, s. 195.

³⁴ Zob. *ibidem*, s. 196–197; na temat relacyjnego ujęcia winy zob. też: J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 678–681 i podana tam literatura.

³⁵ Szerzej zob. K. Buchała, A. Zoll, *op. cit.*, s. 236, 237–239.

³⁶ Zob. Ł. Pohl, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, kom. do art. 1 KK, Nb 74.

³⁷ Szerzej zob. J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 681 i podana tam literatura.

³⁸ Szerzej zob. K. Buchała, A. Zoll, *op. cit.*, s. 236–237.

Kodeks karny z 1997 roku wyraźnie rozróżnia pojęcie winy od umyślności i nieumyślności, co w zgodnym stanowisku doktryny oznacza, że obecne brzmienie przepisów nie pozwala na wytlumaczenie winy zgodne z psychologiczną jej teorią. Obecnie wina w prawie karnym definiowana jest przez jej ujęcie w myśl teorii normatywnej, przy czym brzmienie przepisów KK nie daje odpowiedzi na pytanie, czy słuszność należy tu przypisać zwolennikom kompleksowej, czy też czystej wersji tej teorii. Twórcy wspomnianego aktu normatywnego uczynili tak zresztą świadomie, w uzasadnieniu jego projektu wskazując wprost, że kodeks karny nie przesądza akceptacji określonej teorii winy, pozostawiając to doktrynie i orzecznictwu³⁹.

Konkludując, można stwierdzić, że obecnie w literaturze prawa karnego pojęcie winy nie jest rozumiane jednoznacznie. Zasadniczo przyjmuje się, że prawidłową dla określenia istoty winy jest teoria normatywna, a spory dotyczą tego, która jej wersja należycie ową istotę oddaje.

Teorie winy w prawie cywilnym

Próby wyjaśnienia istoty winy podejmowane były i są przede wszystkim w doktrynie prawa karnego⁴⁰. Prawo cywilne niejako bazuje na osiągnięciach prawa karnego w tej materii i w literaturze nierzadko można spotkać nawiązania właśnie do dorobku prawa karnego⁴¹.

W literaturze cywilistycznej wyróżniono niegdyś trzy grupy teorii winy: obiektywne, subiektywne i obiektywno-subiektywne. Pierwsza grupa upatrywała w winie jedynie elementy obiektywne, a zatem traktowała winę jako uchybienie obowiązkowi prawnemu, moralnemu lub czyn skierowany przeciwko prawu innej osoby. Druga ujmowała winę jako przeżycie psychiczne sprawcy, zaszłość psychiczną obejmującą zarówno zły zamiar, jak i niedbalstwo. Trzecia natomiast traktowała ją jako konstrukcję złożoną z elementu obiektywnego (bezprawności) oraz subiektywnego pojmowanego jako możliwość lub powin-

³⁹ Podaję za: A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, kom. do art. 1 KK, ramka przed Nb 1.

⁴⁰ Zjawisko takie dostrzeżono już wiele lat temu. W dawniejszych opracowaniach wskazywano, że w polskiej literaturze cywilistycznej zagadnienie teoretycznej konstrukcji winy budzi nieporównywanie mniej zainteresowania niż w nauce prawa karnego, zob. J. Dąbrowa, *op. cit.*, s. 134.

⁴¹ J. Sulikowska-Kuźmicka stwierdza nawet, że kształtowanie się rozumienia winy na gruncie cywilistycznym pozostaje pod przemożnym wpływem dorobku prawa karnego i przedstawicieli jego doktryny w tym zakresie, zob. J. Kuźmicka-Sulikowska, *op. cit.*, s. 70.

ność przewidywania skutku (szkody) bądź jako zły zamiar lub niedbalstwo⁴². Pierwsza z tych teorii traktuje winę w istocie jako obiektywną nieprawidłowość (bezprawność), a zatem z uwagi na poczynione wcześniej założenia będzie dla dalszych rozważań nieprzydatna. Druga teoria stanowi odzwierciedlenie teorii psychologicznej, trzecia natomiast, jak się wydaje, nawiązuje do kompleksowej normatywnej koncepcji winy, jeżeli oczywiście pominąć ujmowanie bezprawności jako elementu winy.

W doktrynie cywilistycznej wspomina się obecnie w zasadzie o obu eksponowanych w prawie karnym teoriach winy – psychologicznej i normatywnej, pomijając pozostałe ujęcia, które zostały sformułowane w tej dziedzinie, lecz nie zyskały szerszej aprobaty. Nie można takiego pominięcia uznać za nieprawidłowe, w szczególności jeżeli zważyć, że zarówno wspomniane uprzednio ujęcie relacyjne, jak i funkcjonalne w istocie nie wyjaśniają, na czym wina miałaby polegać. W dawniejszej literaturze prawa cywilnego swoich zwolenników miała teoria psychologiczna upatrująca winy w stosunku psychicznym sprawcy do czynu. Winę określano jako niewłaściwy, wadliwy stosunek psychiczny sprawcy szkody do przedsięwziętego przezeń działania⁴³. Nawiązywano na ogół do psychicznego powiązania sprawcy szkody z jego działaniem szkodę tę wyrządzającym, nie analizując bliżej tego związku psychicznego⁴⁴. Słusznie zauważono, że (omówione uprzednio) argumenty wysunięte przez karnistów wobec psychologicznej teorii winy zachowują pełny walor także w ramach prawa cywilnego⁴⁵. Już pod koniec lat 60. XX wieku w literaturze wskazywano, że spory dotyczące definicji winy w prawie cywilnym rozstrzygnięte zostały na korzyść normatywnego ujęcia, jako że element zarzucalności przejawiał się nieomal we wszystkich pojawiających się w tamtym czasie określeniach winy⁴⁶. Dziś przyjmuje się natomiast, że koncepcja psychologiczna nie jest już podtrzymywana⁴⁷.

⁴² Szerzej zob. B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Problem definicji winy jako podstawy odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1959, seria I, z. 14, s. 28–42.

⁴³ Zob. m.in.: J. Kosik, *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów*, Wrocław 1961, s. 105.

⁴⁴ Zob. J. Dąbrowa, *op. cit.*, s. 135.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 139.

⁴⁶ Tak: B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wina jako podstawa odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1969, t. II, s. 87.

⁴⁷ Tak: P. Machnikowski, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 440.

W literaturze prawa cywilnego winę utożsamia się niekiedy z zarzucalnością zachowania⁴⁸, choć w dalszym ciągu wyrażane bywają poglądy, że jest to relacja psychiczna sprawcy do czynu⁴⁹. Wskazuje się też szerzej, że wina sprowadza się do ujemnej oceny działania lub zaniechania określonego podmiotu i o ile bezprawność działania stanowi o stronie przedmiotowej zachowania sprawcy (złamanie zewnętrznych reguł postępowania), o tyle stawiany mu z tego tytułu zarzut odwołuje się do jego przeżyć psychicznych, a więc podmiotowej strony jego czynu⁵⁰. Twierdzi się też, że wina to ujemna ocena całokształtu postępowania sprawcy, polegająca na możliwości uczynienia mu zarzutu na podstawie analizy jego stanu psychicznego i istniejącej normy⁵¹.

Przytoczone powyżej ujęcia nawiązują zdecydowanie do teorii normatywnej, przy czym niektóre z nich do znanej z prawa karnego kompleksowej, a niektóre jej czystej wersji. Przewagę zdaje się mieć tu kompleksowa normatywna teoria winy, choć trzeba zauważyć, że w literaturze cywilistycznej zasadniczo tych odmian teorii normatywnej się nie wyróżnia i nie omawia, a nierzadko można odnieść wrażenie, że również nie dostrzega się istniejących między nimi różnic. Przypomnieć jedynie należy, że czysta teoria normatywna odróżnia umyślność i nieumyślność od winy, a zatem abstrahuje od przeżyć psychicznych sprawcy, a koncentruje się wyłącznie na elemencie zarzucalności. Tymczasem kompleksowa normatywna teoria winy wskazuje zarzucalność jako jeden tylko z elementów branych pod uwagę przy ustalaniu winy i włącza w ten proces badanie przeżyć psychicznych sprawcy. Być może nawet wbrew intencjom autorów danych poglądów zarysowuje się między nimi spór podobny do tego, który od dłuższego czasu występuje w prawie karnym, a sprowadzający się do (być może nieświadomego) opowiadania się przez niektórych za jedną, a pozostałych za drugą odmianą normatywnej teorii winy.

Wina a umyślność i nieumyślność w prawie cywilnym i karnym

W doktrynie prawa cywilnego w zasadzie brakuje stanowczych twierdzeń oddzielających wyraźnie winę od umyślności i nieumyślności. Niestety rów-

⁴⁸ B. Lackoroński, M. Raczkowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2018, kom. do art. 415, Nb 72 i n.

⁴⁹ Z. Banaszczyk, w: *Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018, kom do art. 415, Nb 31.

⁵⁰ Zob. W. Dubis, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017, kom. do art. 415, Nb 17.

⁵¹ Zob. P. Machnikowski, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań...*, s. 441 i podana tam literatura.

niez sama treść kodeksu cywilnego jest w tym zakresie wysoce niejasna. Z jednej strony w przepisach KC często wspomina się o winie umyślnej (zob. m.in. art. 151, art. 757, art. 777 § 1, art. 788 § 1 i § 3, art. 791 § 2 KC), z drugiej natomiast posługuje się pojęciem umyślności (zob. m.in. art. 473 § 2, art. 826 § 3, art. 827 § 1 i § 3, art. 891 § 1, art. 928 § 1 pkt 1 i pkt 3, art. 1008 pkt 2 KC). Przypomnieć należy wyrażony w doktrynie prawa karnego pogląd, że w zależności od przyjętej teorii winy umyślność lub nieumyślność uznaje się albo za – chociażby częściowy – składnik treści winy, albo za element pozostający poza winą, wchodzący w skład czynu zabronionego⁵². Podkreślić trzeba, że w prawie deliktów kwestia ta nie prezentuje takiej doniosłości, jak w prawie karnym⁵³, ponieważ odpowiedzialność odszkodowawcza jest związana zasadniczo z wystąpieniem samej winy, podczas gdy w prawie karnym przestępstwo można popełnić umyślnie, a nieumyślnie tylko wówczas, gdy ustawa tak stanowi (art. 8 KK). Nie można jednak zapominać choćby o możliwościach umownego ograniczenia odpowiedzialności deliktowej do następstw jedynie umyślnego zachowania, z tego też względu omawiane tu zagadnienia mają znaczenie na płaszczyźnie prawa cywilnego.

Z art. 9 KK wynika, że czyn zabroniony popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to jest – chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi, natomiast czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć. W regulacjach KC brakuje odpowiednika tego przepisu, a mimo to, a może właśnie dlatego, popełnienie czynu umyślnie i nieumyślnie charakteryzowane bywa przez nawiązywanie do treści z art. 9 KK. Trzeba jednak dostrzec wyrażany w literaturze cywilistycznej pogląd, w myśl którego w prawie cywilnym niedbalstwo jest ujmowane inaczej, aniżeli w prawie karnym. O ile w tej drugiej dziedzinie jest ono jedną z dwóch postaci nieumyślności, występującą obok lekkomyślności i definiowaną jako nieprzewidywanie przez sprawcę skutku pomimo możliwości i powinności jego przewidzenia, o tyle w prawie cywilnym pojęcie niedbalstwa używane jest dla określenia całości zakresu winy nieumyślnej, będąc definiowane jako niedołożenie należytej

⁵² A. Grześkowiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, kom. do art. 1 KK, Nb 32.

⁵³ Tak też: B. Lewaszek-Petrykowska, *Wina...*, s. 92.

staranności⁵⁴. Wskazuje się, że niedbalstwo obejmuje całą sferę winy nieumyślnej i nie ma potrzeby ani podstawy normatywnej do wyróżniania lekkomyślności (określanej również mianem świadomego niedbalstwa)⁵⁵. Przyjmuje się, że w prawie karnym niedbalstwo poddaje się ocenie *in concreto*, podczas gdy w cywilnym – *in abstracto*⁵⁶.

Podobnie jak w przypadku problematyki rozróżnienia bezprawności od winy, tak i w odniesieniu do kwestii odróżnienia winy od umyślności/nieumyślności wydaje się, że jest to kwestia drugorzędna z punktu widzenia odpowiedzialności deliktowej. Jeżeli przyjąć, że możliwe warianty przeżycia psychicznego sprawcy czy zaszłości psychicznej wyczerpują się w zachowaniu umyślnym lub nieumyślnym, w prawie deliktów potrzeba ustalenia, który z tych wariantów wystąpił, zajdzie tylko w nielicznych przypadkach. W typowej sytuacji jest to kwestia irrelevantna dla odpowiedzialności. W świetle aktualnych uregulowań kodeksu cywilnego do obrony nadają się oba warianty teorii normatywnej. Jeżeli postąpić zgodnie z czystą teorią normatywną i oddzielić winę od umyślności i nieumyślności, to można kwestionować potrzebę każdorazowego ustalania przez sąd, czy wystąpiła choćby nieumyślność. Widać natomiast, że występujące na tym tle dyskusje w prawie karnym mają swoje odzwierciedlenie w prawie deliktów przez niejednolite ujmowanie istoty winy w ramach jednej teorii normatywnej.

Wydaje się, że najbardziej czytelnym rozwiązaniem jest zaaprobowanie czystej teorii normatywnej, a zatem utożsamianie winy z zarzucalnością zachowania i uznanie, że umyślność oraz nieumyślność to odmienne od winy kategorie pojęciowe, nierzadko zupełnie pomijalne na potrzeby ustalenia odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu czynu niedozwolonego. W procesie przypisania winy istotne są takie okoliczności, jak wiek sprawcy, jego poczytalność oraz wyróżniana w doktrynie prawa karnego cecha wymagalności postępowania zgodnego z normą, której naruszenie przesądza o bezprawności. Niepotrzebne są tu rozważania, czy sprawca chciał, czy godził się na popełnienie deliktu, czy też przewidywał możliwość popełnienia czynu niedozwolonego. Ważne natomiast, aby w danych okolicznościach od danego sprawcy można było wymagać, aby zachował się w sposób zgodny z normą bez względu na jego nastawienie psychiczne do powinności takiego zachowania się.

⁵⁴ Tak: J. Kuźmicka-Sulikowska, *op. cit.*, s. 74.

⁵⁵ Zob. M. Sośniak, *Należyta staranność*, Katowice 1980, s. 192–193.

⁵⁶ Tak m.in.: B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wina...*, s. 93.

Podsumowanie

Poczynione powyżej rozważania stanowią jedynie zarys problematyki winy tak w prawie cywilnym, jak i prawie deliktów. W szczególności nie aspirują one do miana takich, które wyjaśniają, w jaki sposób należy prawidłowo rozumieć pojęcie winy w ramach którejkolwiek z tych dziedzin. Jest to z pewnością zagadnienie, które wymaga niezwykle szczegółowego zbadania i zasługuje na odrębne opracowanie (jak się wydaje, o charakterze monograficznym).

Analiza prezentowanych w prawie karnym i cywilnym stanowisk oraz przesłedzenie ich ewolucji pokazuje, że równolegle niejako na dwóch płaszczyznach (karnistycznej i cywilistycznej) występują zbliżone poglądy na temat rozumienia istoty winy. Choć dyskusja na ten temat jest zdecydowanie bardziej zagorzała w prawie karnym niż prawie cywilnym, to jednak zajmowane na gruncie obu dziedzin stanowiska są w dużej mierze swoimi odpowiednikami. Jeżeli zatem zarówno w prawie karnym, jak i w prawie deliktów wyróżnia się pojęcia bezprawności, winy oraz umyślności/nieumyślności, to nie ma przeszkód do przyjęcia, że na płaszczyźnie obu, wino to ta sama kategoria pojęciowa, a proces jej przypisania jest tożsamy zarówno na potrzeby odpowiedzialności karnej, jak i odszkodowawczej z tytułu czynu niedozwolonego (przy uwzględnieniu kryteriów właściwych dla danej dziedziny, np. co do dolnej granicy wieku podmiotu odpowiedzialnego). Przy takim ujęciu uzasadnione jest mówienie o jednej, tożsamej winie w prawie karnym i prawie deliktów w zakresie dotyczącym odpowiedzialności odszkodowawczej za własny czyn niedozwolony. Niejako na marginesie można wspomnieć, że w najnowszej literaturze karnistycznej zaprezentowano stanowisko o jedności pojęcia winy w rozumieniu prawa cywilnego oraz prawa karnego, krytykując przy tym argumentację podnoszoną w literaturze prawa cywilnego przez przeciwników takiego poglądu⁵⁷. Taka, w ocenie autora przekonująca krytyka umacnia dodatkowo zajęte tu stanowisko o tożsamości winy w prawie karnym i prawie deliktów.

Literatura

Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997.

Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.

Dąbrowa J., *Wina jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Wrocław 1968.

⁵⁷ Szerzej zob. J. Lachowski, w: *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie...*, s. 704–710.

- Dereń E., Polański E., *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków 2009.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Legalis 2018.
- Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–449(10)*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2016.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Legalis 2018.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Lex 2018.
- Kondek J.M., *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej*, Warszawa 2013.
- Kosik J., *Zasady odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów*, Wrocław 1961.
- Kuźmicka-Sulikowska J., *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011.
- Lewaszkiwicz B., *Zakres niedbalstwa jako podstawy odpowiedzialności cywilnej*, „Nowe Prawo” 1956, nr 3.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Problem definicji winy jako podstawy odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1959, seria I, z. 14.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wina jako podstawa odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1969, t. II.
- Patryas W., *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988.
- Rejman G., *Teorie i formy winy w prawie karnym*, Warszawa 1980.
- Sośniak M., *Bezprawność zachowania jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej za czyny niedozwolone*, Kraków 1959.
- Sośniak M., *Należyta staranność*, Katowice 1980.
- Strugała R., *Dobra i interesy chronione w strukturze czynu niedozwolonego*, Warszawa 2019.
- System Prawa Karnego, t. 3, Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017.
- System Prawa Prywatnego, t. 6, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018.
- Wasilkowski J., *Materiały dyskusyjne do projektu kodeksu cywilnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1955.

FAULT (CULPA) IN CRIMINAL AND TORT LAW – A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION ON THE IDENTITY OF FAULT IN POLISH LAW**Summary**

Fault (*culpa*) seems to be an interdisciplinary category, occurring among others in criminal and civil law, both material and procedural. Despite the undisputed presence of this concept in the science of criminal and civil law and the frequent use of it by the legislator, this term has not been defined in any law. The meaning of fault is not described in a uniform manner by the legal doctrine. Although the same concept is used in different scientific disciplines, it is not clear whether fault should be understood identically in each of them. This article is an attempt at fragmentary analysis of the issue of identity of the term “fault” in Polish law and focuses on discussing the similarities and differences in the approach to defining this concept in criminal law and on the basis of provisions on liability for tort.

Keywords: fault, *culpa*, criminal law, delict, tort, intent, negligence